

ВЗАЄМОДІЯ У ВІДНОСИНАХ СУБ'ЄКТІВ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ДО ДИСКУСІЇ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ

ПАСТЕРНАК Ігор Миколайович - Одеський національний медичний університет

В статті проведено аналіз різних наукових поглядів на поняття «взаємодія» в відносинах забезпечення правопорядку. Дано визначення поняття «взаємодія» суб'єктів службово-бойової діяльності Государственной пограничной служби України».

Ключові слова. *Взаємодія, службово-бойова діяльність, Державна прикордонна служба України.*

Первинною ланкою в процесі будь-якого пізнання є накопичення наукових фактів – знань про об'єкт чи явище, аргументованість яких доведена і які стають складовою наукових знань лише після їх систематизації та узагальнення за допомогою понять, абстракцій, визначень [1, с.18]. Тому дослідження поняття «взаємодія» у службово-бойовій діяльності Державної прикордонної служби України не може обійтись без висвітлення правового розуміння її як юридичної категорії, притаманної цим правовідносинам.

Саме через поняття вдається глибше пояснити об'єкт дослідження, оскільки воно є відображенням найбільш суттєвих і властивих предмету чи явищу ознак [2, с.24].

До загальних проблем взаємодії державних органів зверталися такі науковці, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.Т. Білоус, Є.В. Додін, А.Т. Комзюк, О.Є. Користін, Т.В. Корнякова, С.О. Кузніченко, О.І. Остапенка та інші.

Питання взаємодії у рамках діяльності органів та служб охорони державного кордону України були предметом спеціальних наукових досліджень Ю.В. Аллерова, Ю.П. Бабкова, С.В. Гронського, І.О. Гуменюка, А.М. Долгополова, А.Є. Лавринця, М.М. Литвина, І.О. Кириченка, Р.А. Кириченка, С.Ф. Константінова, М.О. Короля, О.В. Кузьменка, І.П. Кушнір, Б.М. Марченка, А.І. Педешка, С.В. Продайка, О.Ю. Процькіха, С.С. Савчука, Л.В. Серватюк, В.В. Чумака, В.М. Яріна та багато інших, які звертали свої погляди, у тому числі, і на понятійний апарат. За наслідками цих досліджень вбачається відсутність єдності у поглядах щодо трактування суті основоположного поняття «взаємодія».

Тлумачення поняття «взаємодія» у дослідженнях, присвячених діяльності державних органів, здійснюється по-різному як за глибиною, так і за всесторонністю. При цьому поза увагою залишаються питання правового оформлення механізмів взаємодії суб'єктів службово-бойової діяльності.

Мета нашої розвідки – здійснити аналіз наукових досліджень поняття «взаємодія» у відносинах суб'єктів службово-бойової діяльності.

Звичайно, що розпочинати дослідження понять потрібно із лексичного значення слова, яким окреслюється поняття. Однак, аналіз багатьох довідкових джерел вказує на різноманітність його тлумачення. На-

приклад, укладачі Великого тлумачного словника сучасної української мови пояснюють поняття «взаємодія», як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між «ким-, чим-небудь» [3, с.85].

Укладачі енциклопедичного видання «Большая Советская Энциклопедия» вважають, що взаємодія є видом прямого або опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення зв'язку [4, с.7].

Інше енциклопедичне видання радянського періоду, а саме «Советский энциклопедический словарь», окреслює взаємодію як об'єктивну та універсальну форму руху та розвитку, що визначає існування і структурну організацію будь-якої системи [5, с.219].

У філософії під взаємодією розуміється категорія відношення, яка породжує єдність речей та процесів почуттєвого світу [6, с.66].

Однак, довідкова література не обмежується тільки етимологією слова. Огляд досліджень та розвідок у юридичних науках різних галузей права вказує, що з'ясування сутності поняття «взаємодія» здійснювалося впродовж тривалого відрізка часу. Це явище вважається необхідною умовою існування всього механізму держави, зокрема в системі державних органів влади, та перебуває в полі зору багатьох науковців.

Так, у науці адміністративного права, ще з середини минулого століття, під взаємодією традиційно розуміють будь-яку узгоджену діяльність державних органів і громадських організацій щодо виконання спільних завдань [7, с.144].

В.Г. Кутушев взаємодію пояснював, як «...засновану на законодавчих та підзаконних нормативних актах, узгоджену спільну діяльність органів внутрішніх справ, інших рівноправних, адміністративно незалежних один від одного органів та громадських організацій в інтересах досягнення загальних цілей забезпечення правопорядку» [8, с.64-65].

У криміналістиці під взаємодією, зазвичай, розуміють передбачену законами, та підзаконними актами узгоджену діяльність різних ланок однієї або декількох організаційних систем, спрямованих на

досягнення загальної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу [9, с.384-385]. У цей час як укладачі криміналістичного енциклопедичного словника дещо відмінно визначають це поняття, а саме як процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємообумовленість і зв'язок [10, с.42].

У наукових працях, присвячених теорії і практиці правозастосування у сфері охорони правопорядку, термін «взаємодія» зазвичай розглядається як узгодження зусиль за метою, місцем, часом, напрямком дій та ін. [12, с.289].

Як діяльність, узгоджену між собою за цілями, місцем та часом, з раціональним розподілом наявних сил та засобів пояснюють взаємодію працівників міліції з добровільними народними дружинами І.І. Веремеєнко та Р.Г. Аксьонов [11, с.7].

І.А. Олійник це поняття обґрунтувала як засновану на нормативних актах, взаємозалежну, погоджену за місцем і часом діяльність декількох її суб'єктів, спрямовану на виконання загального завдання зміцнення законності та правопорядку у боротьбі зі злочинністю; обмін результатами діяльності, у процесі якої важливо не тільки здійснити обмін інформацією, а й організувати обмін діями, спланувати загальну діяльність [14, с.10].

У кримінальному процесі та у науці оперативно-розшукової діяльності свої бачення на цю категорію.

На думку В.О. Малюткіна, взаємодія заснована на законах та підзаконних актах, узгоджена за метою, часом та місцем діяльність рівноправних структурних підрозділів і служб щодо спільного вирішення ними завдань профілактики злочинів шляхом найбільш доцільного поєднання методів і засобів, властивих цим органам [13, с.38].

В.Т. Білоус визначає взаємодію як одно- або багаторазове упродовж значного часу поєднання сил, засобів, методів податкової міліції, органів внутрішніх справ, Служби безпеки України, прокуратури, митного контролю для досягнення завдань швидкого і повного розкриття зло-

чинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто скоїв злочин, був справедливо притягнутий до відповідальності та покараний [15, с.159].

О.М. Бандурка розглядає взаємодією як комплекс спільних або узгоджених за часом і місцем дій кількох оперативних підрозділів з вирішення певних завдань у боротьбі зі злочинністю спільними зусиллями [16, с.139-140].

А.Ю. Шумилов пояснює цю категорію як «спільну узгоджену за цілями, завданнями, особами, місцем, часом діяльність (співробітництво) самостійних в організаційному аспекті суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, котра здійснюється з використанням передбачуваних нормативно-правовими актами засобів, які належать кожній зі сторін взаємодії» [17, с.33].

О.Є. Користін під взаємодією правоохоронних органів у сфері боротьби з економічною злочинністю розуміє необхідну спільну діяльність, що здійснюється на основі законних та підзаконних нормативно-правових актів у конкретних організаційних формах, узгоджену за метою, місцем та часом і спрямовану на забезпечення якісного та ефективного виконання покладених на них завдань для забезпечення економічної безпеки України [18].

Г.Ю. Бондар під час дослідження проблематики правового забезпечення слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України дійшла до висновків, що взаємодія – це найбільш організована й ефективна форма боротьби правоохоронних органів зі злочинністю. У зв'язку з цим вона розглядається як вищий ступінь консолідації сил і засобів правоохоронних і контролюючих органів, наділених законом відповідними повноваженнями в різних поєднаннях і ступені участі залежно від виду злочину, що розслідується, складності завдань, що вирішуються, необхідності використання відповідних засобів, прийомів і методів [19, с.55-56].

На думку Г.П. Цимбал взаємодією є узгоджена, цілеспрямована в межах компетенції діяльність державних органів,

спрямована на досягнення загальної мети, із застосуванням при її здійсненні необхідних засобів і методів, які передбачені законом і відомчими нормативними актами для досягнення встановленої мети [20, с.13].

Дискутують з приводу тлумачення поняття «взаємодія» і у військових науках.

Взаємодія – це погоджені за місцем, метою, порядком і часом, сигналами та способами взаємного сповіщення для найбільш ефективного використання сил і засобів під час виконання поставлених завдань дії правоохоронних органів та військових формувань держави, зазначають автори підручника сержанта внутрішніх військ [21, с.66].

Взаємодія – це заздалегідь погоджені дії взаємодіючих суб'єктів, що ведуться з метою виконання службово-бойового завдання при витраті власних ресурсів для виконання завдання взаємодіючою стороною при відповідній витраті нею своїх ресурсів в інтересах протилежного суб'єкта взаємодії, стверджують Ю.В.Аллеров, І.О.Кириченко та М.М. Литвин [22, с.11].

Д.В. Таллай та Г.О. Борисенко аргументовано пояснюють взаємодію як категорію спеціальної тактики та категорію науки службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку, що включає в себе як оперативно-тактичну взаємодію підрозділів, так і весь комплекс спільних або узгоджених дій кількох суб'єктів, спрямованих до спільної мети. На думку цих дослідників, взаємодія організовується та здійснюється між силами, що беруть участь в операції, за завданнями, напрямками, прийомами, способами, місцем і часом дій. При цьому вона забезпечується протягом всього періоду виконання завдань між усіма підпорядкованими й непідпорядкованими силами, задіяними у спеціальних операціях (діях, заходах) [12, с.291].

Сутність взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними органами полягає, згідно з баченнями С.В. Гронського, в узгоджених у просторі і часі спільних дій двох або більше правоохоронних органів, які вирішують загальне завдання та надають допомо-

гу один одному в процесі недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав держав у їх виключній (морській) економічній зоні [23, с.316].

І.П. Кушнір, проаналізувавши низку наукових поглядів прийшла до висновку, що взаємодія в діяльності органів публічної адміністрації у сфері охорони державного кордону є узгодженням спільних дій різних суб'єктів за цілями, місцем і часом їхнього здійснення та наділена такими найбільш загальними ознаками:

1. Законність.
2. Багатосуб'єктність і різноманітність.
3. Взаємний вплив суб'єктів взаємодії.
4. Взаємодія здійснюється у процесі реалізації ними своєї компетенції, обсяг і характер якої визначає зміст такої взаємодії, опосередковує її форми.
5. Погодженість.
6. Наявність спільної мети.
7. Ініціативність.
8. Взаємний (партнерський) характер відносин і обов'язково рівність сторін, їх незалежність одна від одної в підпорядкованому відношенні.
9. Системність і постійність, зафіксовані у відповідних програмах взаємодії [24, с.56].

Незважаючи на поширеність застосування досліджуваного поняття як у теорії, так і практиці, бачимо що сьогодні не існує єдиного його загальноприйнятого визначення у будь-якій правовій науці. Однак очевидним, з усіх цитованих прикладів тлумачення терміну, є те, що її сприймають і як управлінську функцію, яка направлена на перетворення індивідуальних дій у спільні, узгоджені за місцем, часом, метою, із застосуванням комунікативних дій направлених на спільний обмін інформацією.

Обґрунтовуючи наукове пояснення поняття «взаємодія Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами», слід виходити із завдань, які ставляться перед Державною прикордонною службою України, та виконання яких досягаються внаслідок її взаємодії з

правоохоронними органами – забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також функцій, за допомогою яких досягається виконання цих завдань [25].

Сутність взаємодії суб'єктів Державної прикордонної служби України під час виконання відповідних службово-бойових завдань полягає в діях і заходах взаємодіючих суб'єктів, що ґрунтуються на належній нормативно-правовій регламентації та узгодженості на усіх рівнях.

Взаємодія є одним із найважливіших принципів науки управління, а також спеціальної тактики органів та особового складу Державної прикордонної служби України, який дає змогу комплексно, оперативно та ефективно використовувати наявні сили, засоби й можливості різних відомств, органів, служб і підрозділів з урахуванням їхньої специфіки та компетенції. А її правильна організація забезпечує успішне виконання завдань, визначених чинним законодавством.

Основою для організації та здійснення взаємодії є: єдине розуміння задуму; єдине розуміння змісту завдань і шляхів їх виконання; спільне розроблення основоположних документів і своєчасний контроль за виконанням їх вимог. Домінуючими принципами взаємодії (а отже, і критеріями її ефективності) повинні бути партнерська рівність між суб'єктами та адекватне представництво.

Таким чином, під взаємодією суб'єктів службово-бойової діяльності Державної прикордонної служби України слід розуміти спільну, узгоджену в часі і просторі діяльність органів та посадових осіб Державної прикордонної служби України між собою та іншими органами та посадовими особами публічної влади та суб'єктами громадського суспільства, що здійснюється у рамках виконання службово-бойових завдань з метою забезпечення недоторканності державного кордону України.

Література

1. Абракітов В.Е. Курс лекцій «Основні наукових досліджень» (для студентів - 4 курсу денної форми навчання галузь знань 1702 «Цивільна безпека» напряму підготовки 6.170202 «Охорона праці») / В.Е. Абракітов; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2014. – 130 с.;
2. Цехмістрова, Г.С. Основи наукових досліджень : навчальн. посібник / Г.С. Цехмістрова. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2003.- 240 с.;
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.;
4. Большая Советская Энциклопедия. 3-е изд., – М.:, 1971. – Т.5. – 640 с.;
5. Советский энциклопедический словарь / [научн.- редакц. совет А.М. Прохоров (председатель), М.С. Гиляров, Е.М. Жуков и др.] – М. : Советская энциклопедия, 1980. – 1600 с.;
6. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 576 с.;
7. Звирбуль, В.К. Деятельность прокуратуры по предупреждению преступности: (научные основы) / В.К. Звирбуль. – М.: Юридическая литература, 1971. – 165 с.;
8. Кутушев, В.Г. Теория и практика взаимодействия органов внутренних дел с другими государственными органами и общественностью в охране правопорядка / В.Г. Кутушев // Вопросы укрепления законности и устранения следственных ошибок в уголовном судопроизводстве : сб. труд. Академии МВД СССР. – М.: Акад. МВД СССР, 1985. – С. 62-67.;
9. Криміналістика: підручник / [В.М. Гірко, А.П. Дудніков, В.А. Журавель] ; за заг. ред. В.Ю. Шепітька – К.: Ін Юре, 2001. – 684 с.;
10. Шепітько, В.Ю. Криміналістика : енцикл. слов. (укр.-рос. і рос.-укр.) / В.Ю.Шепітько ; за ред. В.Я. Тація. – Х. : Право, 2001. – 560 с.;
11. Веремеенко, И.И. Взаимодействие милиции с добровольными народными дружинами / И.И. Веремеенко, Р.Г. Аксенов. – М. : Юридическая литература, 1975. – 86 с.;
12. Талалай, Д.В. Особливості взаємодії суб'єктів службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку / Д.В. Талалай, Г.О. Борисенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 1. – С. 289-295.;
13. Малюткин, В.А. Организация взаимодействия подразделений органов внутренних дел в осуществлении профилактики преступлений : [лекция № 13] / В.А. Малюткин ; [под ред. Г.А. Аванесова]. – М. : РИО МВД СССР, 1976. – 40 с.;
14. Олійник, І.Л. Організаційно-правові засади взаємодії міліції (поліції) країн – учасниць СНД у боротьбі з правопорушеннями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.Л. Олійник, – Ірпінь, 2005. – 26 с.;
15. Білоус, В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : монографія / В.Т. Білоус. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – 440 с.;
16. Бандурка, О.М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник : Ч.І / О.М. Бандурка. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.;
17. О п е р а т и в н о - р о з ы с к н а я энциклопедия / [авт.-сост. А.Ю. Шумилов]. – М.: Издательство Шумилова И.И., 2004. – 364 с.;
18. Економічна безпека: навчальний посібник / [О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко та ін.]; за ред. О.М. Джужі. – К.: Алерта; КНТ; Центручбової літератури, 2010. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/106606619_ekonomikavzayemodiya_derzhavnih_pravoohoronnih_organiv_viyavleniya_zapobigannya_rozsliduvannya_ekonomichnih_zlochiv.html#558;
19. Бондар, Г.Ю. Правове забезпечення взаємодії слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г.Ю. Бондар. – Харків, 2004. – 230 с.;
20. Цимбал, Г.П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідуван-

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз різноманітних наукових поглядів на поняття «взаємодія» у відносинах забезпечення правопорядку. Дано визначення поняття «взаємодія суб'єктів службово-бойової діяльності Державної прикордонної служби України».

SUMMARY

The article analyzes various theoretical approaches to the concept of "interaction" in the law enforcement relations. The definition of the term "interaction of the force action units of the State Border Service of Ukraine is provided".

ня податкових злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Г.П. Цимбал. – Київ, 2005. – 19 с.;

21. Підручник сержанта внутрішніх військ / О.В. Лавніченко, Ю.П. Бабков, О.М. Попригін та ін.; За заг. ред. С.Т. Полторака. – Харків: Військовий інститут ВВ МВС України, 2002. – 524 с.;

22. Литвин, М.М. Сутність, закономірності та принципи взаємодії військ (сил) / М.М. Литвин, Ю.В. Аллеров, І.О. Кириченко // Честь і закон. – Харків: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2003. – № 4. – С. 9-15.;

23. Гронський, С.В. Сутність взаємодії державної прикордонної служби України

з правоохоронними органами інших держав / С.В. Гронський // Наукові записки Львівського ун-ту бізнесу та права. – 2013. – Вип. 11. – С. 315-318. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2013_11_79;

24. Кушнір, І. П. Нормативно-правове забезпечення взаємодії у сфері охорони державного кордону України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.П. Кушнір ; Національний авіаційний університет. – Київ, 2014. – 264 с.;

25. Про Державну прикордонну службу України : Закон України. [Електронний ресурс]. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.